

Ξενοφώντος «Αγησίλαος»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

§ 1-5. ώρες 3

Στόχος: Να φανεί ο τρόπος με τον οποίο εξάιρεται η προσωπικότητα του Αγησιλάου. Πρέπει επίσης να τονιστεί στους μαθητές ότι ο «Αγησίλαος» είναι από τα πρώτα εγκώμια που γράφτηκαν με βιογραφική πρόθεση επιπλέον. Λίγα χρόνια πριν είχε γράψει ο Ισοκράτης το εγκώμιο του Ευαγόρα, βασιλιά της Κύπρου. Και είναι σημαντική αυτή η τάση, να προβάλλονται άτομα / πρόσωπα ως κινητήριες δυνάμεις της Ιστορίας· είναι προμηνύματα της ελληνιστικής περιόδου.

Πρέπει επίσης να δοθούν και μερικά στοιχεία για το πολίτευμα της Σπάρτης.

Βιβλιογραφία:

– Για το καθεστώς της Σπάρτης:

– Ιστ. Ελλ. Εθν. τ. Β σελ. 31-32, 49-55, 221-222, 252-253, 262-265.

– ULR. WILCKEN Αρχαία Ελληνική Ιστορία, έκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ σελ. 132-144.

– Για τη σημασία που είχε η προβολή του ατόμου από τον 4ο αιώνα π.Χ. και ύστερα:

G. GLOTZ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ «ΠΟΛΙΣ» Μ.Ι.Ε.Τ. σελ. 303-316.

– Για το εγκώμιο (γενικά) εξ αφορμής του Γοργία: B. GASSIN Συναίνεση και δημιουργία των αξιών (τι είναι εγκώμιο) στον τόμο ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ, ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΚΑΙ ΕΜΕΙΣ εκδ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ σελ. 328-354.

– Για τα γεγονότα που σχετίζονται με την εκλογή του Αγησιλάου ως βασιλιά της Σπάρτης είναι πολύ χαρακτηριστικό το απόσπασμα από τα

«Ελληνικά» του Ξενοφώντα (3.3.1-4):

Μετά δὲ τοῦτο ὁ Ἅγις ἀφικόμενος εἰς Δελφοὺς καὶ τὴν δεκάτην ἀποθύσας, πάλιν ἀπιὼν ἔκαμεν ἐν Ἡραίᾳ, γέρων ἤδη ὢν, καὶ ἀπηνέχθη μὲν εἰς Λακεδαιμόνα ἔτι ζῶν, ἐκεῖ δὲ ταχὺ ἐτελεύτησε· καὶ ἔτυχε σεμνοτέρας ἢ κατὰ ἄνθρωπον ταφῆς. ἐπεὶ δὲ ὠσιώθησαν αἱ ἡμέραι, καὶ ἔδει βασιλέα καθίστασθαι, ἀντέλεγον περὶ βασιλείας Λεωτυχίδης, υἱὸς φάσκων Ἄγιδος εἶναι, Ἀγησίλαος δὲ ἀδελφός. εἰπόντος δὲ τοῦ Λεωτυχίδου·

— Ἄλλ’ ὁ νόμος, ὦ Ἀγησίλαε, οὐκ ἀδελφὸν ἄλλ’ υἱὸν βασιλέως βασιλεύειν κελεύει· εἰ δὲ υἱὸς ὢν μὴ τυγχάνοι, ὁ ἀδελφός κα ὥς βασιλεύοι.

— Ἐμὲ ἂν δέοι βασιλεύειν.

— Πῶς, ἐμοῦ γε ὄντος;

— Ὅτι δν τὸ καλεῖς πατέρα, οὐκ ἔφη σε εἶναι ἑαυτοῦ.

— Ἄλλ’ ἢ πολὺ κάλλιον ἐκείνου εἰδυῖα μήτηρ καὶ νῦν ἔτι φησίν.

— Ἀλλὰ ὁ Ποτειδᾶν ὥς μάλα σευ ψευδομένῳ κατεμήνυσεν ἐκ τοῦ θαλάμου ἐξελάσας σεισμῶ εἰς τὸ φανερόν τὸν σὸν πατέρα. συνεμαρτύρησε δὲ ταῦτ’ αὐτῷ καὶ ὁ ἀληθέστατος λεγόμενος χρόνος εἶναι· ἄφ’ οὗ γάρ τοι ἔφυσέ <σε> καὶ ἐφάνη ἐν τῷ θαλάμῳ, δεκάτῳ μηνὶ ἐγένου.

οἱ μὲν τοιαῦτ’ ἔλεγον. Διοπίεθης δέ, μάλα χρησμολόγος ἀνὴρ, Λεωτυχίδῃ συναγορεύων εἶπεν ὥς καὶ Ἀπόλλωνος χρησμὸς εἴη φυλάξασθαι τὴν χωλὴν βασιλείαν. Λύσανδρος δὲ πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ Ἀγησιλάου ἀντεῖπεν ὥς οὐκ οἶοιτο τὸν θεὸν τοῦτο κελεύειν φυλάξασθαι, μὴ προσπαίσας τις χωλεύσαι, ἀλλὰ μᾶλλον μὴ οὐκ ὢν τοῦ γένους βασιλεύσειε. παντάπασι γὰρ ἂν χωλὴν εἶναι τὴν βασιλείαν ὁπότε μὴ οἱ ἄφ’ Ἡρακλέους τῆς πόλεως ἡγοῖντο.

τοιαῦτα δὲ ἀκούσασα ἡ πόλις ἀμφοτέρων Ἀγησίλαον εἶλοντο βασιλέα.

§ 1-3. ὥρα 1

Κατὰ τὴν επεξεργασία στὴν τάξῃ πρέπει νὰ δοθεῖ ιδιαίτερη προσοχὴ στα συνδετικὰ στοιχεῖα ποὺ συνδέουν ποικιλοτρόπως τὰ νοήματα (Συντακτικὸ § 144-152). Ἐτσι θὰ περάσουμε εὐκόλα καὶ αιτιολογημένα

από το ένα νόημα στο άλλο. Από την § 1 που μιλάει για την αρετή του Αγησίλαου-ατόμου θα περάσουμε στην § 2, όπου γίνεται λόγος για κάτι ακόμα πιο σημαντικό, για τον Αγησίλαο-μέλος βασιλικού γένους, και από εκεί θα περάσουμε στην πόλη-πατρίδα.

Να προσεχθεί επίσης η κλιμάκωση των επιθέτων:

ἀγαθός (§ 1) – μείζον, κάλλιον (§ 2) – ἐντιμότερον, ἐνδοξοτάτη (§ 3) (σχόλια 1, 3).

§ 4. ώρα 1

Εδώ θα τονισθεί η συνοχή και η ισορροπία του σπαρτιατικού καθεστώτος. Είναι χαρακτηριστικός ο τύπος της σύνδεσης: τήν τε... καί τό· ἤτε γάρ... οὔτε· τοιγαροῦν ἄλλη μέν... οὔτε... οὔτε... οὔτε· αὕτη δέ μόνη...

§ 5. ώρα 1

Πρέπει να γίνει λεπτομερής σύνταξη της 2ης περιόδου για να φανεί η συνθετική ικανότητα του αρχαίου ελληνικού λόγου.

Στην τελευταία περίοδο να επιστηθεί η προσοχή των μαθητών στην απομάκρυνση του άρθρου από τη λέξη στην οποία ανήκει: τὸ... ἀξιωθῆναι, τῆς... ἀρετῆς, κάτι που συμβαίνει συχνά στον αρχαίο ελληνικό λόγο.

- Οι ασκήσεις 4-7 είναι για την § 1-3
- Οι ασκήσεις 8-9 είναι για την § 4
- Οι ασκήσεις 10-11 είναι για τις § 5

§ 6-16. ώρες 5

Στόχος: Να δουν οι μαθητές, με αφορμή την εκστρατεία του Αγησιλάου στην Ασία, πως διεξαγόταν στην αρχαιότητα ένας πόλεμος· πως προετοιμαζόταν, τι συζητήσεις και διπλωματικές επαφές γίνονταν κ.τ.λ. και να κάνουν, ίσως, συσχετίσεις με σημερινές αντίστοιχες καταστάσεις. Επίσης να επισημανθούν μερικά φαινόμενα και ιδιομορφίες του αρχαίου ελληνικού λόγου.

Βιβλιογραφία

– Για τα γεγονότα:

Ιστ. Ελλ. Εθν. τ. Γ1 σελ. 349-351

– Για τον πόλεμο (γενικά) στην αρχαία Ελλάδα:

R. FLACELIERE Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Αρχαίων Ελλήνων, έκδ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ, σελ. 298-329.

– Για τους «νεοδαμώδεις»:

D. M. MacDOWELL Σπαρτιατικό δίκαιο
έκδ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ, σελ. 68-71.

– Για τη σημασία του όρκου:

W. BURKERT Αρχαία Ελληνική Θρησκεία
εκδ. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, σελ. 512-517

– Για την ευκτική του πλαγίου λόγου:

J. HUMBERT Συντακτικόν της αρχαίας Ελληνικής γλώσσης.
(σελ. 111, 115-117, 180-181 / § 190, 202-204, 314

(Το κείμενο της § 314 υπάρχει στις οδηγίες για τα «Ελληνικά» του Ξενοφώντα, κεφ. II, 16-23).

– Για την αναλογία Σπαρτιατών – Συμμάχων στο εκστρατευτικό σώμα είναι αρκετά ενδιαφέρον αυτό που αφηγείται ο Πολύαινος στα «Στρατηγήματα» Β, I (Αγησίλαος), 7:

Οί σύμμαχοι Λακεδαιμονίους ἡτιῶντο “αὐτοὶ μὲν στρατευόμεθα πολλοί, Λάκωνες δὲ ὀλίγοι». Ἀγησίλαος ἐν πεδίῳ προσέταξεν ἰδίᾳ μὲν καθίσαι τοὺς Λάκωνας, ἰδίᾳ δὲ τοὺς συμμάχους. οἱ μὲν δὴ κριθέντες ἐκάθηντο. κήρυξ δὲ ἡγόρευεν· “ἀναστάντων οἱ κεραμεῖς”. ἀνέστησαν ἀπὸ τῶν

συμμάχων οὐκ ὀλίγοι “δεύτεροι οἱ χαλκεῖς”· ἀνέστησαν πολλοί. “τρίτον οἱ τέκτονες”· ἀνέστησαν πλείονες· καὶ τοὺς ἄλλους θαναύσους καὶ τεχνίτας ἐφεξῆς κατέλεξεν, ὥστε ὀλίγου δεῖν πάντες ἀνέστησαν οἱ σύμμαχοι, Λακεδαιμονίων δὲ οὐδεῖς· ἀπείρητο γὰρ αὐτοῖς τέχνην θάναυστον ἐργάζεσθαι. οὕτως ἄρα ἐδιδάχθησαν οἱ σύμμαχοι πλείονας αὐτῶν εἶναι στρατιώτας τοὺς Λάκωνας.

§ 6-8. ὥρες 2

Στις παραγράφους αυτές δύο φαινόμενα της σύνταξης του αρχαίου ελληνικού λόγου πρέπει να προσέξουν οι μαθητές:

Πρώτα τα φαινόμενα της συνημμένης και απόλυτης μετοχής, (Συντακτικό § 103) επειδή οι μετοχές βρίσκονται κοντά η μια στην άλλη (ὢν - ὄντος - ἄθροίζων - βουλευομένων) και ο συσχετισμός τους με τους ρηματικούς τύπους που προσδιορίζουν είναι εύκολος.

Το δεύτερο φαινόμενο είναι της σύνταξης του απαραιμφάτου (Συντακτικό § 90-97): κυρίως του υποκειμένου του απαραιμφάτου (ταυτοπροσωπία - ετεροπροσωπία) και της χρήσης του ως συμπληρώματος / αντικειμένου κάποιου ρηματικού τύπου.

Μέσα όμως από τη σύνταξη μετοχών και απαραιμφάτων πρέπει οι μαθητές να δουν πως οι τύποι αυτοί εκφράζουν συνοπτικά / συνθετικά τις συνθήκες κάτω από τις οποίες εκδηλώνεται μία ενέργεια (χρόνο, τρόπο κ.ά.) ή το περιεχόμενο μιας ενέργειας.

§ 9-12. ὥρα 1

Στην § 10 είναι ευκαιρία να δείξουμε στους μαθητές το ρόλο της ευκτικής του πλάγιου λόγου· θα χρησιμοποιηθεί συγκριτικά προς τον πλάγιο λόγο της παραγράφου ο αντίστοιχος ευθύς του κειμένου που υπάρχει στο «θέμα για συζήτηση». Τα δυο κείμενα διαφέρουν και στο ότι το κείμενο του «θέματος για συζήτηση» περιέχει τον αυθεντικό διάλογο Αγησιλάου - Τισσαφέρνης ο οποίος πιθανότατα διημερίφθη δι’ αντιπρο-

σώπων· αλλά κυρίως στο ότι περιέχει λεπτομέρειες χρήσιμες σε ένα ιστορικό έργο όχι όμως σε ένα εγκώμιο (οι αντιπρόσωποι του Αγησιλάου δεν αναφέρονται στο εγκώμιο).

Για την άσκηση 12 θα ζητηθεί από τους μαθητές να μεταφράσουν τον όρκο κατόπιν να μεταφέρουν το κείμενο της μετάφρασης στον ευθύ λόγο, και κατόπιν το νέο κείμενο να το μεταφέρουν στα αρχαία ελληνικά (ὄμνυμι ἤν σπείσῃ ἕως ἄν ἔλθωσι οὓς ἄν πέμψω πρὸς βασιλέα ἀγγέλους, διαπράξεσθαί σοι ἀφεθῆναι...).

Η άσκηση αυτή βέβαια είναι για μαθητές προσεκτικούς και με αρκετές γνώσεις της γλώσσας.

Προσοχή: Να διορθωθεί η παρένθεση της άσκησης 12 (ὄμνυμι ἤν...)

§ 13-14. ώρα 1

Εδώ θα πρέπει να τονισθεί η σημασία που είχε η θρησκεία για τη ζωή των ατόμων αλλά και των κρατών την εποχή εκείνη.

Μπορεί επίσης να γίνει σύγκριση των απόψεων του Ξενοφώντα, για την επέμβαση των θεών στην ιστορία, και του Θουκυδίδη (προοίμιο της ιστορίας).

§ 15-16. ώρα 1

Στις παραγράφους αυτές θα πρέπει να γίνει σύγκριση των κύριων ενεργειών του Τισσαφέρνη (διεβίβασεν, περιήγαγε) προς τις κύριες ενέργειες του Αγησιλάου (ἐπορεύετο, ἦγε, κατεστρέφετο). Για τη σημασία των χρόνων: Συντακτικό § 79, 81. Την άνεση με την οποία έκανε ο Αγησίλαος τις κινήσεις του φανερώνει και το πολυσύνδετο σχήμα. (Συντακτικό § 187, η).

Οι ασκήσεις	5-8	είναι για τις	§ 6-8
»	9-12	»	§ 9-12
»	13-15	»	§ 13-14
»	16-18	»	§ 15-16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

§ 17-22. ώρες 3

Στόχος: Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι μία πράξη πολιτική δεν είναι μονοσήμαντη· ενέχει σκοπιμότητες, έχει αποτελέσματα.

Επίσης να μελετήσουν τη λέξη και την έννοια της «Φιλανθρωπίας».

Βιβλιογραφία:

– Για την ολοκληρωμένη εικόνα του Ανθρώπου στην Αρχαία Ελλάδα
Στον τόμο «Ο Έλληνας άνθρωπος» η μελέτη «Η πραγμάτωση του ανθρώπου», έκδ. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ σελ. 145-200.

– Για τη φιλανθρωπία

B. SNELL Η ανακάλυψη του πνεύματος, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ.

σελ. 333-351, ιδιαίτερα οι σελίδες 338-339:

Μετά το τέλος του πελοποννησιακού πολέμου η θρησκευτική υποχρέωση απέναντι στον αβοήθητο συνάνθρωπο και ο σεβασμός απέναντι στην κοινωνική ομάδα, στην οποία ανήκει κάποιος, γενικά ατονούν. Τότε συναντούμε στην Αθήνα μια τάξη από μορφωμένους που είναι, θα λέγαμε, εσωτερικά εκδημοκρατισμένοι. Αυτοί είναι περήφανοι για την «ανθρωπιά» τους και αναγνωρίζουν ότι κάθε άνθρωπος, άσχετα με το μορφωτικό του επίπεδο, έχει αξία. Το αίσθημα αυτό για τον άνθρωπο εκφράζεται με ιδιαίτερη έμφαση όταν κάποιος αδικείται, λ.χ. στον Ευριπίδη. Εδώ οφείλει τη διατύπωσή της η στερεότυπη έκφραση «όποιος ψευδομαρτυρεί και προκαλεί τη δυστυχία ανθρώπων με άδικο τρόπο». Ακόμη σαφέστερα εκφράζεται η στάση αυτή, όταν ο Ξενοφώντας λέει για το βασιλιά Αγησίλαο: «συχνά πρόσταζε τους στρατιώτες να μη συμπεριφέρονται στους αιχμαλώτους όπως σε εγκληματίες, αλλά να τους φρουρούν ως ανθρώπους». Στη συνέχεια διηγείται ο Ξενοφώντας ότι ο Αγησίλαος όσες πόλεις δεν μπορούσε να τις υποτάξει με τη βία, τις κέρδιζε με το μέρος του χάρη στη «φιλανθρωπία». Οι λέξεις φιλανθρωπία και

φιλόανθρωπος εμφανίζονται συχνά τον 4ο αιώνα, όταν δημιουργείται το αίσθημα ότι ένα αβόηθητο και βασανισμένο πρόσωπο είναι «επίσης άνθρωπος». Έτσι ο Ξενοφώντας βάζει στο στόμα του Κύρου τα ακόλουθα λόγια προς τους στρατιώτες του: «Ισχύει ως αιώνιος νόμος ανάμεσα στους ανθρώπους ότι σε μια κυριευμένη πόλη οι κάτοικοι και οι περιουσίες τους ανήκουν στους κατακτητές. Δεν αποτελεί, επομένως, αδίκημα αν πάρετε ό,τι μπορείτε· αλλά αν αφήσετε κάτι στα θύματα, το γεγονός ότι δεν το πήρατε αποτελεί ένδειξη της αγάπης σας για τον άνθρωπο». Ο Κύρος είναι για τον Ξενοφώντα ο κατεξοχήν «φιλόανθρωπος» άρχοντας, παρόλο που η έννοια της φιλανθρωπίας του βασίζεται ακόμη στις αντιλήψεις των Ελλήνων και των Ρωμαίων για τη φιλία, δηλαδή ότι η καλή πράξη ανταμείβεται. Στο χωρίο που παραθέσαμε η λέξη φιλανθρωπία προσεγγίζει τη νομική σφαίρα. Η «ανθρωπιά» ως αίσθημα δικαιοσύνης που συνιστά ο καλός στρατηγός αντιπαρατίθεται στην αυστηρή νομική πρακτική. Οπουδήποτε αλλού όμως αναφέρεται ο Ξενοφώντας στη φιλανθρωπία του Κύρου δεν χρησιμοποιεί τη λέξη με νομική σημασία. Η λέξη δηλώνει τη φιλική διάθεση απέναντι στους άλλους και περιλαμβάνει π.χ. τη φιλοξενία και την ευεργεσία. Στην πρώιμη χρήση της η λέξη σχετίζεται ιδιαίτερα με τους θεούς που ευεργετούν τους ανθρώπους. Τον 4ο αιώνα φιλανθρωπία σημαίνει συχνά την κατανεμεσιμότητα ενός άρχοντα ή περίπου αυτό που ο Όμηρος ονομάζει φιλοφροσύνη, καθώς και την ικανότητα του ανθρώπου να μην ακολουθεί τις προσταγές του «θυμού» του, αλλά να τον συγκρατεί και να τον δαμάζει (*Ιλιάδα*, I 255 κ.έ.)· σημαίνει επίσης ότι κάποιος είναι μέλιχρος (ήπιος) και όχι σκληρός ή αυθάδης. Η λέξη δεν δηλώνει, ωστόσο, μόνο την κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι ψυχικές δυνάμεις ενός ανθρώπου, αλλά εκφράζει επιπλέον ότι κάποιος συμπεριφέρεται φιλικά σε ανθρώπους για τους οποίους δεν έχει κανέναν ιδιαίτερο λόγο να ενδιαφέρεται. Έτσι ο Ισοκράτης συμβουλεύει το βασιλιά Φίλιππο να συνδυάσει τη φιλανθρωπία με την εὐνοία (5, 114) και την πραότητα (5, 116). Παρόλο που οι λέξεις φιλόανθρωπος και φιλανθρωπία δεν είναι νομικοί όροι, εισάγονται από τους ρήτορες του 4ου αιώνα μαζί με τις λέξεις εὐνοία, πραό-

της, έλεος στη νομική ορολογία. Η «φιλάνθρωπία» είναι ο περιεκτικός όρος για τη νέα αντίληψη της «ανθρωπιάς». Αλλά η παλιά αντίληψη για τον άνθρωπο ως αδύναμο και αξιολύπητο πλάσμα δεν χάθηκε απόλυτα, γι' αυτό και «η αγάπη για τον άνθρωπο» έχει για τους Έλληνες κάπως υποτιμητικό χαρακτήρα. Τελικά το φιλάνθρωπον έφτασε να σημαίνει το φιλοδώρημα.

– Για τη Φιλάνθρωπία στο Βυζάντιο:

Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ Βυζαντινή φιλάνθρωπία και κοινωνική πρόνοια, εκδ. ΦΩΣ, σελ. 33-51

Η. ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Βυζάντιον έκδ. ΖΩΗΣ σελ. 68 κ.έ.

§ 17-19. ώρες 1-2

Η § 19 πρέπει να συνταχθεί λεπτομερώς για να φανεί καλύτερα ο χαρακτήρας μιας πολιτικής πράξης.

§ 20-22. ώρες 1-2

Κατά την επεξεργασία αυτών των παραγράφων πρέπει να φανεί όχι μόνον ο πολιτικός χαρακτήρας της «φιλάνθρωπιάς» αλλά και ο ουσιαστικός της χαρακτήρας για τον αρχαίο ελληνισμό. Σ' αυτό θα βοηθήσουν τα στοιχεία που παρέχει η βιβλιογραφία και τα κείμενα στα «Θέματα για συζήτηση». Κάποιοι μαθητές μπορούν να αναλάβουν να γράψουν εργασία για το νόημα της λέξης «φιλάνθρωπία». Καλό είναι να επισημανθεί στους μαθητές ότι ακόμη και σήμερα κινούν τα φιλάνθρωπα / ανθρωπιστικά αισθήματα των ανθρώπων οι ίδιες ομάδες του πληθυσμού: τα παιδιά, οι γέροντες και οι αιχμάλωτοι / πολιτικοί κρατούμενοι, φυλακισμένοι.

Οι ασκήσεις 3-4 και 10 είναι για τις § 17-19

» 5-7 και 11 » § 20-22

§ 23-28. ώρες 4

Στόχος: Να γίνει κατανοητό πως ο Αγησίλαος σε σύντομο, σχετικά, διάστημα δημιούργησε ιππικό και στράτευμα αξιόμαχο για να αντιμετωπίσει τον Τισσαφέρνη, λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες της περιοχής, εκμεταλλευόμενος την ψυχολογία των ανθρώπων, στηριζόμενος στις ελληνικές συνήθειες και παραδόσεις, προπάντων όμως χρησιμοποιώντας όλα αυτά με την στρατιωτική του ευφυΐα και το κύρος του.

Βιβλιογραφία:

– Για τα γεγονότα:

I.E.E. τ Γ1 σελ. 350-351, 357

Ξενοφώντος «Ελληνικά» 3,4,13-25.

– Για το ιππικό:

I.E.E. τ Γ2 σελ. 207-209

– Για τους αθλητικούς αγώνες:

I.E.E. τ Γ2, σελ. 472-501

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες, ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ

– Για το «Γυμνάσιον» και την εξέλιξή του και σε μορφωτικό ίδρυμα:

I.E.E. τ. Ε, σελ. 274 - 276.

– Για την ελληνική ευσέβεια:

W. BURKERT Αρχαία Ελληνική Θρησκεία εκδ. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ, σελ. 538 - 561

Ο Έλληνας Άνθρωπος, έκδ. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, σελ. 17 κ.έ., 379 κ.ε.

– Για τον ναό της Εφεσίας Αρτέμιδας:

I.E.E. τ. Β, σελ. 403-405

– Για τον ναό της Αρτέμιδας στον Σκιλλούντα:

Ξενοφώντα «Κύρου Ανάβασις» 5, 3, 4-13.

§ 23-24. ώρα 1

Η διδασκαλία θα στηριχθεί στους κύριους ρηματικούς τύπους των περιόδων / ημιπεριόδων: ...ἔδοξεν... κατέλεξε... προεῖπε... ἐποίησεν... ἔταξε... (όλα σε αόριστο χρόνο).

Έτσι θα αναδειχθεί όχι μόνο η δραστηριότητα του Αγησιλάου αλλά το σκεπτικό της συγκεκριμένης δράσης (όπως το φανερώνουν οι μετοχές και οι δευτερεύουσες προτάσεις). Ο τελευταίος κύριος ρηματικός τύπος (ἔδοξε...) χωρίς δοτική προσωπική διαφοροποιείται από τον πρώτο (ἔδοξεν αὐτῷ) γιατί ακριβώς δείχνει την εντύπωση που προκλήθηκε από αυτήν την δραστηριότητα.

§ 25-26. ώρα 1

Εδώ βεβαίως να γίνει λόγος και για το αγωνιστικό πνεύμα, που είναι κυρίαρχο σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής των Ελλήνων και πέρα από την άθληση.

Επίσης είναι ευκαιρία να ξαναγίνει λόγος για την ευκτική του πλαγίου λόγου και για τις προτάσεις που εκφέρονται με αυτήν (παραδείγματα θα χρησιμοποιηθούν και από τις § 23-24).

§ 27-28. ώρες 2

Στις παραγράφους αυτές κυριαρχεί ο ψυχολογικός επηρεασμός των στρατιωτών και του πλήθους. Επιστρατεύονται προς τον σκοπό αυτόν η θρησκεία, ο απάνθρωπος εξευτελισμός των αιχμαλώτων και η ελπίδα λεηλασίας εύφορων περιοχών.

Εδώ ο Ξενοφώντας εκδηλώνει και τις πεποιθήσεις του για το πώς μια κοινωνία μπορεί να επιβιώσει. Ωστόσο οι αναφορικούποθετικές προτάσεις (§ 27) εισάγουν στις απόψεις αυτές το υποθετικό στοιχείο.

§ 36-38. ώρες 3

Στόχος: Να δουν οι μαθητές ορισμένες πλευρές της προσωπικότητας του Αγησιλάου ως Σπαρτιάτη Βασιλιά / στρατηγού (πειθαρχία στις εντολές της πατρίδας, κύρος και δυναμικότητα κατά την εκτέλεση της αποστολής).

Ωστόσο πρέπει να κατανοήσουν ότι αυτό που φαίνεται στο κείμενο είναι αυτό που έβλεπε ο Ξενοφώντας, για τον οποίο ο Αγησίλαος ήταν ο ήρωας.

Βιβλιογραφία:

– Για τα γεγονότα:

Ι.Ε.Ε. τ. Γ1 σελ. 358-359

Ξενοφώντος «Ελληνικά» 4, 2, 1-8

– Για την Πανελλήνια ιδέα:

Ι.Ε.Ε. τ. Γ1 σελ. 390 και τ. Γ2 σελ. 87-95

– Για τις επιχειρήσεις της Σπάρτης εκτός Ελλάδας:

C. MOSSÉ Το τέλος της Αθηναϊκής Δημοκρατίας

εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ σελ. 432, 565, 583-584.

§ 36. ώρες 1-2

Όλη η παράγραφος είναι μια περίοδος με μια κύρια πρόταση και αυτό ενέχει δυσκολίες για τους μαθητές στη σύνταξη και τη μετάφραση.

Ο Ξενοφώντας θέλησε να συμπυκνώσει το μικρασιατικό στρατιωτικό παρελθόν του ήρωά του, του Αγησιλάου, αλλά και το σπαρτιατικό του ήθος, σε μία περίοδο λόγου αλλά σε δύο χρόνους α) «ὅστις... ἐκρατήθη» αναφορικοαιτιολογική πρόταση, όπου το έργο του Αγησιλάου και η στρατηγική του ικανότητα περικλείεται σε έξη εναντιωματικές μετοχές και β) «ἀλλ'... καὶ δίκαια» επίσης αναφορικοαιτιολογική, όπου προβάλλεται η πειθαρχία του Σπαρτιάτη βασιλιά / πολίτη, μια κατάσταση βέβαια δύσκολη που φαίνεται και από την πολυπλοκότητα της προτάσεως με τις άλλες δευτερεύουσες που την διακόπτουν και με την τριπλή επανάληψη της άρνησης ούτε.

§ 37-38. ώρες 1-2

Αν η προηγούμενη παράγραφος εγκωμιάζει τον Αγησίλαο κυρίως ως στρατιωτικό, οι § 37-38 τον εγκωμιάζουν ως πολιτικό. Το έργο του λόγω της καταστάσεως των πόλεων της Μικράς Ασίας ήταν περίπλοκο και αποδίδεται με επίσης περίπλοκη σύνταξη, με προσδιορισμούς χρονικούς, αιτιολογικούς, συμπερασματικούς (§ 37).

Η § 38 αποδίδει και συντακτικά την ομαλότητα που είχε δημιουργήσει η διοίκηση του Αγησιλάου.

§ 9-16. ώρες 5

Στόχος: Να πληροφορηθούν οι μαθητές πως γινόταν μία μάχη στην αρχαία Ελλάδα

β) Να εκτιμήσουν την ικανότητα της γλώσσας αλλά και του Ξενοφώντα να παρουσιαστεί ένα γεγονός σύνθετο αφενός και αφετέρου φορτισμένο συναισθηματικά

γ) να δουν το ρόλο που έπαιζε η θρησκεία στη ζωή των αρχαίων

Βιβλιογραφία:

– Για το γεγονός της μάχης:

Ιστ. Ελλ. Έθν. τ. Γ1 σελ. 364-366.

– Για την πολεμική τέχνη και τον άνθρωπο στον πόλεμο (γενικά).

α) Ιστ. Ελλ. Έθν. τ. Γ2 σελ. 192-235 (κυρίως 209-226).

β) R. FLACELIERE ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων, εκδ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ, σελ. 298 - 337.

γ) ο Άνθρωπος και ο πόλεμος στον τόμο ο ΕΛΛΗΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ, έκδ. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ σελ. 93-144.

δ) P. VIDAL - NAQUET Ο μαύρος κυνηγός σελ. 102-129 (για τις πτέρυγες της παράταξης και για τη μάχη στα Λεύκτρα) έκδ. ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ.

ε) Ιστ. Ελλ. Έθν. τ. Β 294-306 (Για τη μάχη στο Μαραθώνα).

– Για τα μετά τη μάχη

α) G. GLOTZ Η Ελληνική «πόλις» Μ.Ι.Ε.Τ. σελ. 271-272.

β) W. BURKERT Αρχαία Ελληνική Θρησκεία, έκδ. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ σελ. 543

γ) J. de ROMILLY, Ο νόμος στην ελληνική σκέψη, έκδ. ΤΟ ΑΣΤΥ, σελ. 47-50.

– Για τους αντιθετικούς συνδέσμους μέν... δέ... στο βιβλίο των ΠΑΠΑΚΩΣΤΟΥΔΑ - ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΣΤΕΦΟΥ Η διδασκαλία στα κείμενα και στη γλώσσα τ. Β, εκδ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ σελ. 208-9.

§ 9-11. ώρα 1

Το κείμενο των παραγράφων αυτών είναι αρκετά μεγάλο· είναι όμως απλό από συντακτική και νοηματική άποψη, γιατί είναι ελάχιστες οι δευτερεύουσες προτάσεις και οι μετοχές· είναι λοιπόν δυνατόν να γίνει η επεξεργασία και μετάφρασή του σχετικά γρήγορα, σε συνδυασμό με τα σχεδιαγράμματα των φάσεων της μάχης.

§ 12-13. ώρες 2

Προσεκτική σύνταξη θα γίνει στην ημιπερίοδο «ἐξόν... Θηβαίος» της § 12 και στην § 13.

Για τη συμπεριφορά του Αγησιλάου απέναντι στους αποκλεισμένους στο ναό (§ 13) ο Πολύαινος στα «Στρατηγήματα (BI (Αγησίλαος) § 5) δίνει μια διαφορετική ερμηνεία:

Ἀγησίλαος ἐν Κορωνείᾳ Θηβαίους ἐνίκησεν. ἤγγειλέ τις “οἱ πολέμιοι συμφεύγουσιν εἰς τὸν νεών”. ὁ δὲ προσέταξεν ἕαν αὐτοὺς ἀπιέναι, οἳ καὶ βούλοιντο, ὥς ἄρα εἶη σφαλερὸν συμπλέκεσθαι τοῖς ἐξ ἀπονοίας ἀναμαχομένοις.

(ἀπόνοια = απόγνωση, απελπισία)

Αν κριθεί σκόπιμο από τον διδάσκοντα μπορεί να παρουσιαστεί στους μαθητές και η άποψη αυτή.

Στις παραγράφους αυτές όπως και στην επόμενη (§ 14) φαίνεται και η ικανότητα του Ξενοφώντα ως συγγραφέως. Ότι τον εντυπωσίασε από πολλές πλευρές, η μάχη αυτή φαίνεται από το ύφος του, που σε ορισμένα σημεία γίνεται δραματικό. Στην § 12 π.χ. υπάρχει το ασύνδετο σχήμα «συμβalόντες τὰς ἀσπίδας ἐωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον»· είναι δηλαδή χωρίς ενδιάμεσους συνδέσμους οι ρηματικοί τύποι / ενέργειες (Συντακτικό § 143α, 187ζ)· αλλά πώς να υπάρξουν σύνδεσμοι σ’ αυτό το αξεχώριστο σύνολο, όπου κανείς δεν διακρίνει ποιος σκοτώνει ποιον. Και η αμέσως επόμενη περίοδος με τις παράδοξες αντιθέσεις ολοκληρώνει και ακουστικά την εντύπωση της φοβερής σκηνής.

Αντίθετα η εικόνα / οι εικόνες του πεδίου της μάχης μετά τη μάχη (§

14) με την παντελή έλλειψη θορύβου εσωτερικεύουν το γεγονός της μάχης και το συνεχίζουν σε ένα άλλο επίπεδο· ο συγγραφέας σαν σκηνοθέτης του κινηματογράφου μετακινεί το φακό της μηχανής του αποδίδοντας με άλλο τρόπο τη φρίκη του πολέμου.

§ 14-16. ώρες 2

Για την επιστροφή του Αγησιλάου στην Σπάρτη ο Πλούταρχος στη βιογραφία, που έγραψε γι' αυτόν, μας δίνει λεπτομέρειες (Αγησίλαος 19, 5-6)

Ἐπεὶ δὲ ἀπενόστησεν οἴκαδε, προσφιλῆς μὲν ἦν εὐθύς τοῖς πολίταις καὶ περίβλεπτος ἀπὸ τοῦ βίου καὶ τῆς διαίτης· οὐ γὰρ, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν στρατηγῶν, καινὸς ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς ξένης καὶ κεκινημένος ὑπ' ἀλλοτρίων ἔθων, καὶ δυσκολαίνων πρὸς τὰ οἴκοι καὶ ζυγομαχῶν, ἀλλὰ ὁμοίως τοῖς μηδεπώποτε τὸν Εὐρώταν διαβεβηκόσι τὰ παρόντα τιμῶν καὶ στέργων οὐ δεῖπνον ἥλλαξεν, οὐ λουτρόν, οὐ θεραπείαν γυναικός, οὐκ ὅπλων κόσμον, οὐκ οἰκίας κατασκευήν, ἀλλὰ καὶ τὰς θύρας ἀφῆκεν οὕτως οὔσας σφόδρα παλαιάς, ὥς δοκεῖν εἶναι ταύτας ἐκείνας αἷς ἐπέθηκεν Ἀριστόδημος.

Εφόσον κριθεί σκόπιμη η παρουσίαση αυτού του κειμένου στους μαθητές μπορεί να τους ζητηθεί το εξής: να επισημανθούν στοιχεία της συμπεριφοράς του Αγησίλαου, απ' όσα αναφέρονται προηγούμενως, από την αρχή του εγχειρίδιου, που να δείχνουν ότι και στην προηγούμενη ζωή του ήταν τέτοιος που τον παρουσιάζει ο Πλούταρχος.

Σχόλια στα «Θέματα για συζήτηση»

Πρώτο θέμα: Το συναισθηματικό στοιχείο απορρέει από τα σημεία όπου το ύφος του Ξενοφώντα παρεκκλίνει από το κανονικό (στο ασύνδετο της § 12, στην § 14 και στα σημεία όπου φαίνεται ο θαυμασμός του συγγραφέα για τον Αγησίλαο.

Δεύτερο θέμα: Σημεία ομοιότητας είναι η στιγμή της σύγκρουσης (συμβαλόντες – σύν ἔβαλον, κ.ά.) καθώς και ο παράξενος ήχος που ανέβαινε από τη μάχη· εδώ πρέπει να επισημανθούν οι δύο περίφημοι ομηρικοί στίχοι Δ450-451 με το χιαστό σχήμα (Συντακτικό § 187 γ)· επίσης το χυμένο αίμα.

...ἔνθα δ' ἄμ' οἰμωγή τε καὶ εὐχολὴ πέλεν ἀνδρῶν
ὀλλύντων τε καὶ ὀλλυμένων· ῥέε δ' αἵματι γαῖα...

Σημεία διαφοράς είναι ο τρόπος διεξαγωγής της μάχης (αγώνας φαλάγγων στην Κορώνεια – αγώνας ήρωα προς ήρωα στον Όμηρο). Επίσης σημεία διαφοράς είναι και οι λεπτομέρειες που αναφέρει ο Όμηρος.

Σχόλια στις εικόνες

Ιστορ. Ελλ. Εθν. Γ1 367

Στις 2 εικόνες, του μνημείου των πεσόντων Αθηναίων και του Δεξίλεω, πρέπει να προσεχθούν μερικές διαφορές από την Αττική διάλεκτο των κειμένων που γνωρίζουν οι μαθητές. Στην εικόνα των πεσόντων η φράση «ἐν Βοιωτοῖς» έγινε «ἐμ Βοιωτοῖς» έγινε δηλαδή αφομοίωση του ν προς το β, όπως ακριβώς συμβαίνει και στα νέα Ελληνικά: «στον πόλεμο» έγινε «στομ πόλεμο».

Στη στήλη του Δεξίλεω υπάρχει η επιγραφή όπου στη γραφή της παλαιότερης Αττικής διαλέκτου το ου γράφεται ο (π.χ. Λυσανίο = Λυσανίου).

Επίσης αντί «ἐν Κορίνθῳ» «ἐγ Κορίνθῳ».

Θορίκιος είναι ο κάτοικος του Θορικού, δήμου της Αττικής κοντά στο Λαύριο.

Οι ασκήσεις	5-8 και 13-14 είναι για τις	§ 9-11
»	9 και 15-16	» § 12-13
»	10-12 και 17	» § 14-16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 και 4

(από μετάφραση)

Διδακτικές ώρες 1

Στόχος: α) Σε συσχετισμό και με στοιχεία από προηγούμενα κεφάλαια να φανεί αφενός η ευσέβεια του Αγησιλάου και αφετέρου η σημασία που είχε η ευσέβεια για τον αρχαίο κόσμο και προπάντων η τήρηση των τύπων της ευσέβειας (όρκων, θυσιών κ.ά.)

β) Επίσης να φανεί ότι το άλλο στήριγμα του αρχαίου κόσμου ήταν η αίσθηση του δικαίου και στις μεταξύ των πολιτών σχέσεις και στις μεταξύ των κρατών.

Βιβλιογραφία

– Για τη θρησκευτικότητα

W. BURKERT Αρχαία ελληνική θρησκεία, εκδ. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ σελ. 547-561, και σελ. 512-519 (για τον όρκο).

J. P. VERNANT κ.ά. Ο ΕΛΛΗΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ έκδ. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: Εισαγωγή (σελ. 17 κ.έ.), ο άνθρωπος και οι Θεοί (σελ. 379-424).

– Για την «ῥῆριν»

D. M. MAC DOWELL Το Δίκαιο στην Αθήνα των κλασικών χρόνων, έκδ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ, σελ. 199-204.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Διδακτικές ώρες 4

Στόχος: Επειδή τα θέματα που ανακύπτουν κατά την ερμηνευτική επεξεργασία του κεφαλαίου 7, είναι πολλά, εφόσον δεν επαρκεί ο χρόνος, πρέπει να γίνει επιλογή. Ίσως τα πιο κατάλληλα, και ωφέλιμα, θέματα να είναι του Αγησίλαου ως φιλοπόλιδος (§ 1-3) και το θέμα του φιλελληνισμού (§ 4-7) με τις προεκτάσεις του. Επίσης πρέπει να προσεχθεί και το ρητορικό ύφος.

Βιβλιογραφία

– Για την αρχαία ελληνική «πόλη»:

Ιστ. Ελλ. Έθν. τ. Β σελ. 43-65

G. GLOTZ Η ελληνική «πόλις» Μ.Ι.Ε.Τ. (ιδιαίτερα το εισαγωγικό κεφάλαιο «η διαμόρφωση της πόλης» σελ. 11-42)

«ΠΟΛΙΣ -ΚΡΑΤΟΣ-ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ» (BINTEO-ΚΑΣΕΤΑ)

έκδ. ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΛΑΜΠΡΑΚΗ

– Για την πανελλήνια ιδέα:

Ιστ. Ελλ. Έθν. τ. Γ1, σελ. 390, Γ2, σελ. 87-95

– Για την αντιμετώπιση των βαρβάρων από τους Έλληνες Α. DITLE Οι Έλληνες και οι Ξένοι εκδ. ΟΔΥΣΣΕΑΣ (κυρίως τα κεφ. II μέχρι IV, σελ. 27-80).

Ε. ΓΛΥΚΑΤΖΗ - ΑΡΒΕΛΕΡ Η Πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας έκδ. ΑΡΓΩ (κεφ. III2, σελ. 55-69).

С. СОУЛЕТ Μέσα επικοινωνίας στην Αρχαία Ελλάδα εκδ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ σελ. 222-232.

– Για τη μάχη της Κορίνθου

Ξενοφώντας «Έλληνικά» 4, 2, 9-23 Ιστ. Ελλ. Έθν. τ. Γ1, σελ. 359-361.

– Για την εκστρατεία της Αιγύπτου

Ιστ. Ελλην. Έθν. τ. Γ1, σελ. 446-447.

– Για τη διαφορά Ελλήνων και Βαρβάρων της Ανατολής.

«Οι Έλληνες, οι Ρωμαίοι και εμείς» εκδόσεις ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ σελ.

106-115 (το δοκίμιο Η ΑΝΑΤΟΛΗ, ΜΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΦΕΥΡΕΣΗ).
– Δ.Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗ Ηρόδοτος: Επτὰ νουβέλες και τρία ανέκδοτα. εκδ. ΑΓΡΑ σελ. 179-199 (το δοκίμιο Ο ΚΛΕΙΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ).
– Για τις επιχειρήσεις της Σπάρτης εκτός Ελλάδας C. MOSS Έ Το τέλος της Αθηναϊκής Δημοκρατίας εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ σελ. 432, 565, 583-584.

§ 1-2. ώρα 1

Το ενδιαφέρον πρέπει να επικεντρωθεί στο ασύνδετο σχήμα (Συντακτ. § 187, στ-ζ) της § 1.

Αποτελείται από 4 προτάσεις ασύνδετες (Συντακ. 143α).

Οι 3 πρώτες είναι δομημένες με τον ίδιο τρόπο: πρώτη λέξη είναι η άρνηση *οὐ*, δεύτερη το αντικείμενο σε πτώση γενική πληθυντικού, τρίτη το ρήμα τετρασύλλαβο μέσης φωνής, χρόνου παρατατικού.

Η τέταρτη πρόταση έχει κάπως αλλαγμένη δομή· έχει δύο αρνήσεις *οὐ* ένα μπροστά σε κάθε αντικείμενο (ουδέτερα δισύλλαβα σε αιτιατική) και ρήμα χρόνου παρατατικού μέσης φωνής πεντασύλλαβο. Αυτό το, κατά κάποιον τρόπο, ρυθμικό άκουσμα υπογραμμίζει στους ακροατές την άρνηση *οὐ*, που σημαίνει ότι υπογραμμίζεται η ακατάβλητη προσπάθεια του Αγησίλαου να υπηρετήσει την πόλη / πατρίδα του. Η τέταρτη μάλιστα πρόταση με την επηυξημένη δομή της ίσως τονίζει την πιο πειστική απόδειξη του ακατάβλητου χαρακτήρα του Αγησίλαου. Αυτό μπορούμε να το ονομάσουμε αισθητική εντύπωση. Αν αλλάξουμε τη δομή των προτάσεων, αφήνοντας τις ίδιες λέξεις, αμέσως χάνεται η αισθητική εντύπωση π.Χ. «Ἀγησίλαος οὐχ ὕφιετο πόνων, οὐδὲ ἀφίστατο κινδύνων, καὶ οὐκ ἐφείδετο χρημάτων, οὐδὲ προὔφασίζετο σῶμα καὶ γῆρας».

Αυτή η αλλαγή ή άλλη μπορεί να δοθεί ως άσκηση στους μαθητές.

§ 2-3. ώρα 1

Εδώ έχουμε δύο σχήματα διαφορετικά.

Πρώτα δύο ρητορικές ερωτήσεις· λέγονται έτσι, επειδή δεν υπάρχει α-

πάντησιν, που είναι αυτονόητη άλλωστε. Τη σημασία του σχήματος καταλαβαίνουμε αν την ερώτηση την αντικαταστήσουμε με την αντίστοιχη πρόταση κρίσεως: «οὐδείς γάρ ἂν ἠθέλησεν...». Η ρητορική ερώτηση ξυπνάει το ενδιαφέρον του ακροατή/αναγνώστη.

Το δεύτερο σχήμα είναι διαφορετικό, γιατί εκείνο που πρέπει να τονιστεί και «αισθητικά» είναι οι πολιτικοπαιδαγωγικές ενέργειες του Αγησίλαου, οι οποίες εκτίθενται σε τρεις κύριες προτάσεις συνδεδεμένες παρατακτικά, όπου την πρώτη θέση κατέχει η ενέργεια / το ρήμα και οι οποίες ενέργειες υποστηρίζονται αιτιολογικά με 4 μετοχές ενεστώτα που βρίσκονται (οι 3) στην ίδια συντακτική θέση. (Συντακ. § 146-147, 1-3).

§ 4-6. ώρα 1

Στις παραγράφους αυτές είναι χρήσιμο να δουν οι μαθητές τη διαφορά ευθέως και πλαγίου λόγου (όπως στο Κεφ. Ι § 9-12): πόση δηλαδή ζωντάνια έχει ο ευθύς λόγος, και πόσο ο πλάγιος εντάσσει όλα, γεγονότα και λόγους, σε μία αφηγηματική αλυσίδα παρελθόντων γεγονότων· εδώ μπορεί να ξαναγίνει λόγος για την ευκτική του πλαγίου λόγου.

Μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί, για σύγκριση, και μια άλλη εκδοχή της αντίδρασης του Αγησίλαου για το αποτέλεσμα της μάχης της Κορίνθου, που μας παραδίδει ο ίδιος ο Ξενοφώντας στα «Ελληνικά» (4.3.1-2):

ἽΟ δ' Ἀγησίλαος σπεύδων μὲν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐβοήθει· ὄντι δ' αὐτῷ ἐν Ἀμφιπόλει ἀγγέλλει Δερκυλίδας ὅτι νικῶν τε αὖ Λακεδαιμόνιοι, καὶ αὐτῶν μὲν τεθνάναι ὀκτώ, τῶν δὲ πολεμίων παμπλήθεις· ἐδήλου δὲ ὅτι καὶ τῶν συμμάχων οὐκ ὀλίγοι πεπτωκότες εἶεν. ἐρομένου δὲ τοῦ Ἀγησίλαου· «Ἄρ' ἂν, ὦ Δερκυλίδα, ἐν καιρῷ γένοιτο, εἰ αἱ συμπέμπουσαι πόλεις ἡμῖν τοὺς στρατιώτας τὴν νίκην ὡς τάχιστα πύθοιντο», ἀπεκρίνατο δὴ ὁ Δερκυλίδας· «Εὐθυμοτέρους γοῦν εἰχὸς ταῦτ' ἀκούσαντας εἶναι». «Οὐκοῦν σύ, ἐπεὶ παρεγένου, κάλλιστα ἂν ἀπαγγείλαις»; ὁ δὲ ἄσμενος ἀκούσας, καὶ γὰρ αἰεὶ φιλαπόδημος ἦν, εἶπεν· «Εἰ σὺ τάττοισι».

«Ἀλλὰ τάττω, ἔφη, καὶ προσαπαγγέλλειν γε κελεύω ὅτι ἐὰν καὶ τάδε εὖ γένηται, πάλιν παρεσόμεθα, ὥσπερ καὶ ἔφαμεν».

Ἡ διαφορὰ δεν σημαίνει αναγκαστικά αντίφαση. Ἀν χρησιμοποιηθεῖ ἡ εκδοχή αὐτή στη διδασκαλία, πρέπει να ἐξηγηθεῖ ὅτι ἡ διαφορὰ πιθανόν να οφείλεται στο ὅτι το ένα κείμενο εἶναι εἰρωνιαστικό ἐνῶ το ἄλλο ιστορικό· καὶ προπάντων ὅτι κάλλιστα καὶ οἱ δύο λόγοι μπορεῖ να εἶναι αὐθεντικοί· ὡς στρατιωτικός ὁ Ξενοφώντας εἶχε μπροστά του τὴν πραγματικότητα τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου, ἐνῶ ὡς πολιτικός ἔπρεπε να οραματίζεται το μέλλον τῆς Ἑλλάδας.

§ 7. ὥρα 1

Εἰς κυριαρχεῖ ἡ αντιπαράθεση τῆς πολιτικῆς τῶν Περσῶν βασιλιάδων καὶ τοῦ Ἀγησιλάου καὶ ἡ αντιπαράθεση γίνεται με ομοιόμορφο τρόπο (ὡς πρὸς τὴ δομὴ τῶν προτάσεων) γιὰ κάθε πλευρά σημεῖο πρὸς σημεῖο, πράξη πρὸς πράξη, με ἀντίστροφη σειρά· ἡ κορυφαία πράξη τῆς περσικῆς πολιτικῆς προβάλλεται πρώτη: ἐξέστράτευσεν, ἐνῶ ἡ κορυφαία πράξη τοῦ Ἀγησιλάου τίθεται τελευταία: ἐξέπλευσεν, μέσα σε ἓνα πλαίσιο (...πολεμύσης ...ὁμως ...οὐκ ἡμέλησεν) ποὺ τὴν φωτίζει ἀκόμη περισσότερο.

Για τὴν ἀσκήση 26 υπενθυμίζονται τὰ ἐξῆς γεγονότα (σε παρένθεση ἀναφέρονται οἱ σελίδες τοῦ τόμου Γ1 τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλλ. Ἐθνοῦς τῆς ΕΚΔΟΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ):

480-79 π.Χ. Ἐκστρατεία τῶν Περσῶν στὴν Ἑλλάδα.

412 π.Χ. Ὁ σατράπης Τισσαφέρνης υπογράφει συνθήκη με τοὺς Σπαρτιάτες καὶ τοὺς βοηθεῖ ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων (266-7).

398 π.Χ. Ὁ πέρσης βασιλιάς προσλαμβάνει στὴν υπηρεσία του τὸν Ἀθηναῖο στρατηγὸ Κόνωνα γιὰ ἀρχηγὸ τοῦ Περσικοῦ στόλου (344-6).

395 π.Χ. Ἡ Περσία χρηματοδοτεῖ τὴν ἀντιλακωνικὴ πολιτικὴ

στις πόλεις της Ελλάδας (351 κ.ε.).

393-2 π.Χ. Οι Πέρσες χρηματοδοτούν την ανοικοδόμηση των τειχών της Αθήνας (366).

387-386 π.Χ. Προσέγγιση Σπάρτης - Περσίας. Υπογραφή της Ανταλκίδειας / βασιλείου Ειρήνης (382)

367 π.Χ. Αντιπρόσωποι των ελληνικών πόλεων στα Σούσα - Υπεροχή του Θηβαίου Πελοπίδα (426-7)

Επίσης υπενθυμίζονται οι σχέσεις του Αγησιλάου με τους σατράπες και ηγεμόνες της Μικράς Ασίας.

Σχόλια στα ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στο 3ο θέμα για τα «φιλελληνικά» αισθήματα του Ξενοφώντα πρέπει ληφθούν υπόψη: 1) η συμμετοχή του στην εκστρατεία του Κύρου («Ανάβαση») όπου γνώρισε ένα πλήθος ανθρώπων διαφορετικών από τους συμπατριώτες του, 2) η εξορία του από την πατρίδα 3) ο θαυμασμός του προς τη Σπάρτη και η απογοήτευσή του από την συμπεριφορά της προς τις άλλες ελληνικές πόλεις κ.ά.

Ο χάρτης της λεκάνης της Μεσογείου

Είναι πολύ εποπτικός ο χάρτης με τις ελληνικές πόλεις, μητροπόλεις και αποικίες, ώστε να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές την έκταση που πήρε ο ελληνικός αποικισμός. Το απόσπασμα από το Φαίδωνα σε μετάφραση έχει ως εξής: «...και ότι εμείς, που κατοικούμε από το Φάση (ποταμό) μέχρι τις Ηράκλειες στήλες, καταλαμβάνομε ένα μικρό μώριο της γης, κατοικώντας γύρω από τη θάλασσα, όπως τα μυρμήγκια ή τα βατράχια γύρω από ένα βάλτο». Και καλό θα είναι να παρουσιαστεί και το σχετικό βίντεο (ίσως χρειαστεί άλλη μία διδακτική ώρα).

Οι ασκήσεις	5-8	είναι για τις	§ 1-2
»	9-13 και 16, 21	»	§ 2-3
»	14-15 και 22	»	§ 4-6
»	18-20, 23, 25-26	»	§ 7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

§ 1-13. ώρα 1

Στόχος: Να γίνει συνολική και συνοπτική εξέταση της προσωπικότητας του Αγησιλάου.

Διαβάζουμε προσεκτικά τη μετάφραση και σχολιάζουμε ταυτόχρονα ξεκινώντας από τα σχόλια του βιβλίου.

Βιβλιογραφία:

– Για την αρχαία ελληνική θρησκεία / ευσέβεια παρατέθηκε η βιβλιογραφία στα κεφ. 3 και 9

– Για την αρετή

B. SNELL Η Ανακάλυψη του πνεύματος, έκδ. Μ.Ι.Ε.Τ. σελ. 217-256 (σελ. 226-229 για τη σωφροσύνη και το μέτρο).

§ 14-16. ώρες 2

Στόχος: Σε αντίθεση προς τις προηγούμενες παραγράφους του Κεφαλαίου 11, εδώ πρέπει να προσέξουν οι μαθητές τη γενική εντύπωση που άφησε πεθαίνοντας ο Αγησίλαος.

Πρέπει επίσης να επισημανθεί και εδώ ότι με τον «Αγησίλαο» που ως συγγραφή απηχεί τις ιδέες της εποχής του μπαίνουμε σε μια νέα αντίληψη για το ρόλο της προσωπικότητας στην ιστορία, περνάμε ήδη στην ελληνιστική εποχή.

Βιβλιογραφία:

– Για την ψυχή και το σώμα

E.R.DODDS Ο Έλληνας και το παράλογο, έκδ. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ σελ. 122 κ.ε.

B. SNELL Η ανακάλυψη του πνεύματος, έκδ. Μ.Ι.Ε.Τ. σελ. 27-39.

– Για τον Ηράκλειτο

G. KIRK κ.ά. Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι, έκδ. Μ.Ι.Ε.Τ. σελ. 209-211.

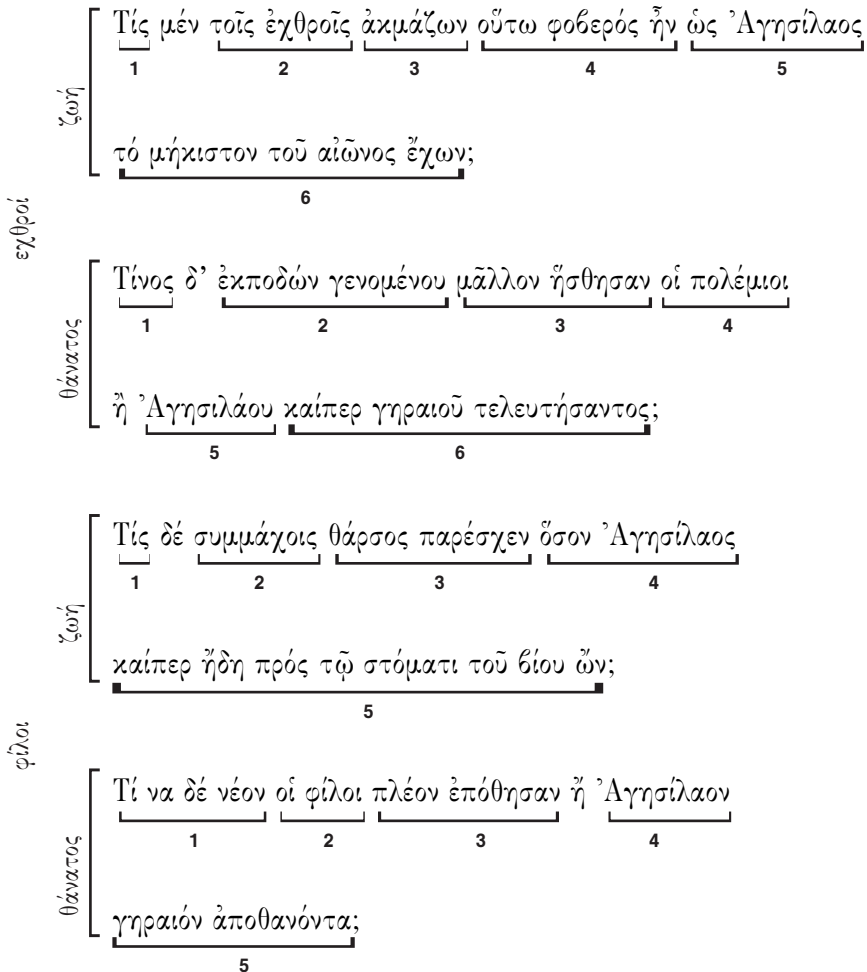
– Για την ελληνιστική μοναρχία

Ιστ. Ελλ. Έθν. τ. Δ 316, 465-468.

§14-16. ώρες 2

Το παράδοξο της ιδιοσυγκρασίας του Αγησιλάου γίνεται φανερό με το παράλληλο προσεκτικό κοίταγμα των 4 ερωτήσεων:

τὸ ἐκείνου γῆρας κρεῖττον νεότητος ἐφάνη:

Με βάση αυτό τον πίνακα μπορούν να γίνουν διάφορες συσχετίσεις· π.χ. ότι η κύρια ενέργεια (ο κύριος δηλ. ρηματικός τύπος) κατέχει την κε-

ντρική θέση στις προτάσεις ότι όλες οι προτάσεις αρχίζουν με τύπους της ερωτηματικής αντωνυμίας τίς· ότι όλες οι προτάσεις τελειώνουν με εναντιωματικές μετοχές που έχουν υποκείμενο τον Αγησίλαο, στην ίδια πτώση που είναι και η ερωτηματική αντωνυμία της αρχής. Αυτά (και άλλα) δημιουργούν μια αίσθηση ρυθμού στην § 15 η οποία στη συνέχεια βοηθά τον αναγνώστη να αποδεχθεί την εξίσωση νεότητας - γήρατος στην περίπτωση του Αγησίλαου.

Ο χρόνος που θα περισσεύσει θα διατεθεί για τη συνολική εξέταση του «Αγησίλαου».

Η νέα αντίληψη για την προσωπικότητα και για το ρόλο που παίζει στην ιστορία φαίνεται και από άλλα παράλληλα φαινόμενα σε άλλους τομείς της πολιτικής και πνευματικής / πολιτιστικής ζωής.

1) Στην πολιτική προετοιμάζεται το έδαφος για την ελληνιστική μοναρχία.

2) Στη λογοτεχνία η Νέα Κωμωδία δίνει προσοχή στο χαρακτήρα του απόμου.

3) Στη γλυπτική δημιουργείται το πορτρέτο που αποδίδει τα ιδιαίτερα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά της μορφής.

4) Στο θέατρο κυρίαρχη θέση στη θεατρική διαδικασία αποκτά ο ηθοποιός / υποκριτής / ερμηνευτής του δράματος.

5) Στη μουσική διασπάται η ενότητα μέλους και λόγου.

Η μουσική γίνεται ανεξάρτητη / αυτονομείται από το λόγο.

